

Uticaj društvene krize na vrednosni sistem mladih i njihovo odbrambeno angažovanje

Kapetan I klase mr *ĐURO FULETIĆ*

Autor u svom članku razmatra uticaj društvene krize na vrednosni sistem mladih. U okviru toga, zaključuje da te društvene tendencije i procesi dovode do sledećeg:

prvo, pod uticajem dezintegrativnih činilaca u Jugoslaviji (spoljni i unutrašnji) mladi više ne čine homogeni deo jugoslovenske populacije. Razbijeni su i podeljeni po nacionalnoj pripadnosti, zatvoreni u svoje republičke granice, a od zajedničkih obeležja ostala im je mladost, strepnja, strah i nametnuta agresivnost;

drugo, društvena kriza i njene konsekvence sasvim su otklonile u svesti mladih osećaj za zajedništvo, pa tako i potrebu za zajedničkom odbranom. Oni su sada svrstani u republičke vojske, čije postojanje negira zajednički koncept odbrane;

treće, ideologija nacionalizma i šovinizma „najdelotvornije“ utiče na svest i ponašanje mladih. Strah i mržnja, kojom se vešto manipuliše iz centara secesionističkih moći, postaju „produktivni“ na ulicama, skupovima, demonstracijama, „tihim protestima“, napadima na vojne objekte i jedinice JNA i članove porodica njenih pripadnika;

četvrto, jedinstveni odbrambeni koncept Jugoslavije više ne postoji. Međutim, i u budućoj Jugoslaviji, čije se konture već naziru, mladi će imati zapaženo mesto u sistemu odbrane, jer bez njih taj značajni društveni sistem ne može efikasno funkcionisati. Zbog toga je neophodno da se u budućoj državi armija organizuje na novim načelima, koja će obezbediti da mladi prihvate jedinstveni odbrambeni koncept kao značajnu vrednost koja će ih trajno ujedinjavati.

U aktuelnoj situaciji, na žalost, ima toliko očiglednih činjenica na osnovu kojih se može relativno lako zaključiti kako „sve to što nam se događa“ ostavlja duboke tragove u svesti i ponašanju mladih. Zakasnelo radno i društveno angažovanje, unedogled produženo materijalno osamostaljivanje i zakasnelo porodično situiranje imaju prepoznatljive posledice. Iz nesamostalnosti i ukupne društvene zavisnosti nastaju nesigurnost, konformizam, konzervativnost, podanički mentalitet, bojažljivost, inferiornost, dogmatska svest, pasivizam, frustriranost, konflikti i podozrivost, te narastanje patoloških

pojava među mladima, koje su većinom destruktivne. Dalje konsekvence se izražavaju u svim oblicima društvenog iskustva. Tako duhovna nesamostalnost u radnom angažovanju uslovljava „šegrtsku svest“, izraženu nedomaćinskim i neracionalnim ponašanjem, indolentnošću i pasivizmom, neodgovornošću i nestručnošću. U političkoj aktivnosti ona proizvodi ropsku i birokratsku svest, potrebu za diktatom i rukovodstvom, podanički mentalitet i slično. Otuda automatski izostaje autentičan politički angažman zasnovan na kritičkoj i aktivističkoj svesti kao preduslovu samosvesnog kreiranja društvenosti i budućnosti.

Navedene tvrdnje čine, nesumnjivo, neke od osnovnih determinanti mladih Jugoslavije u poslednjih dvadeset godina, a u aktuelnoj društvenoj situaciji one su naročito vidljive, kao i mnogi drugi procesi i pojave. Rezultat su društvene krize, ali i prethodnog društveno-političkog sistema, u kojem je bilo „sve najbolje rešeno i uređeno“. U tom kontekstu, i položaj mladih bio je „idealno rešen“. Međutim, brz razvoj događaja u zemlji u poslednjih nekoliko godina, napuštanje dosadašnjeg sistema društvenih vrednosti i sveobuhvatna kriza, kao rezultat toga, potvrđuju teze nekih autora da u celokupnom društvenom sistemu „i nije bilo sve tako idealno rešeno“ kako se predstavljalo. Drugim rečima, u svim odnosima i procesima suviše je bilo ideologije i idealizma, nametnutih rešenja bez pokrića u realnom životu, raskoraka između normativnog i stvarnog. Tako je bilo i sa sistemom odbrane zemlje, koja je, u stvari, i bila koncipirana tako, namerno ili ne, da se može „jednog dana“ lako zloupotребiti, što se i dogodilo u tri republike (Slovenija, Hrvatska i Makedonija), a delom i u nekim regionima Bosne i Hercegovine. Reč je o drugoj komponenti odbrambenog sistema – teritorijalnoj odbrani, koja je faktički u tim republikama pretvorena u republičke armije, a takve „armije“ se suprotstavljaju JNA u obavljanju njene ustavne funkcije. Mladi u takvim aktivnostima znatno „prednjače“.

Prirodno je da su mladi, pre svih, zainteresovani za očuvanje slobode i nezavisnosti zemlje, naravno, ukoliko društveni razvoj ide normalnim tokom, koji određuju i podstiču relevantne društvene vrednosti. Međutim, ukoliko društvene vrednosti ne izdrže probu prakse, a u društvene procese

se umešaju ekstremne nacionalističke i separatističke snage, podsticane i usmeravane spoljnim faktorom, na površinu društvene zbilje izbijaju sasvim drugačije tendencije od željenih. Mladi počinju da brane „neku svoju slobodu“, nametnutu sistemom indoktrinacije i manipulacije aktuelnih vlasti po republikama. Usled toga, nužno je i sa naučnog stanovišta razmotriti probleme mladih, njihov uticaj na vrednosni okvir, kao i uključivanje u odbrambeno osposobljavanje.

U ovoj analizi, bez pretenzija da bude sveobuhvatna, konkretnije ćemo se baviti mladim čovekom čija je svest, u aktuelnim procesima i svemu onome što je tome prethodilo, posredovana mnogobrojnim protivurečnostima jugoslovenske društvene stvarnosti. Budući da mladi u ukupnoj jugoslovenskoj populaciji „učestvuju“ sa oko 25 odsto, pažnju ćemo usmeriti na dva pitanja: kakvo je mesto mladih u sistemu odbrane u aktuelnoj društvenoj situaciji, te kako i koliko društvena kriza u Jugoslaviji utiče na mišljenja, stavove i opredeljenja mladih u vezi s odbranom.

IMPLIKACIJE DRUŠTVENE KRIZE NA STAVOVE I MIŠLJENJA MLADIH O ODBRANI ZEMLJE

Protivurečna i po mnogo čemu isključiva konstelacija snaga na jugoslovenskom prostoru u svesti mladih stvara kaos i pometnju. Sve više su na delu iracionalni procesi. Autarhija je zahvatila sve društvene entitete: privredu, politiku, radničku klasu, mlade, informisanje... Suludim nacionalističkim i šovinističkim „igrama“ pokidano je i ono malo privrednih, političkih i kulturnih veza između legitimnih država koje se nalaze u ratnom stanju. U „igri“ su mnoge tendencije i opcije, a najopasniji su defetizam, dezorijentacija, nerad i politizacija masa bez primera u novijoj istoriji Evrope i sveta. U tom kontekstu, naročito se izdvajaju nacionalizam i klerikalizam. Klerikalizam se izražava u raznim oblicima, ali ga uvek karakteriše: manje ili više otvoreno korišćenje političkih metoda borbe za ostvarivanje ciljeva koje postavlja; veoma je agresivan i stalno spreman na korišćenje nasilnih sredstava, pa i sredstava psihičke prisile prema vernicima i drugima koji nisu spremni da ga slede, ili se ne „uklapaju“ u njegove

ideološko-političke koncepte; po pravilu, prikazuje se kao istinska interpretacija religije i čista religioznost, a sve što nije u saglasnosti sa stanovištima koja zastupa proglašava napadom na boga, crkvu i istinsku religioznost. Veru koristi za manipulisanje vernicima i zloupotrebu njihovih osećanja u političke svrhe, što je jedna od njegovih najznačajnijih odrednica. Kleronacionalizam se najlakše prepoznaje po nastojanjima da se poistovete versko i nacionalno, a crkva prikaže kao vodeća snaga nacionalne zajednice i jedini pravi čuvar i zaštitnik nacionalne svesti i nacionalnih interesa.

Katolička crkva se uporno predstavlja kao jedini dosledni borac za prava hrvatskog naroda i jedini istinski čuvar hrvatske nacionalne istorije i kulture, pa i tzv. hrvatskog državnog prava. Pojedini njeni krugovi, naročito sveštenici na pastoralnom radu u inostranstvu, a sada i u Hrvatskoj, slede ustašku koncepciju i ideju o stvaranju „Nezavisne Države Hrvatske“, pri čemu sugerišu borbu za čistotu hrvatske vere i nacije. Nakon dolaska na vlast HDZ-a u Hrvatskoj, klerikalisti i kleronacionalisti otvoreno propovedaju i propagiraju ideologiju ustaštva, koja ima, prema razvoju događaja, sve više pristalica među mladima. Svi ti nekadašnji pokušaji postali su legitimni i izborili su pravo građanstva pod rukovodstvom HDZ-a. Konsekvence su zastrašujuće i često neshvatljive. Izlive nacionalne i verske mržnje, netrpeljivost i isključivost, na žalost, još jednom je iskusio srpski narod u pojedinim regionima Hrvatske. Masovni zločini, sado-mazohističko izživljavanje nad mrtvim, ranjenim i zarobljenim Srbima i pripadnicima JNA u oružanim okršajima u Hrvatskoj po mnogo čemu prevazilaze zločine koje su ustaše činile za vreme drugog svetskog rata. Katolička crkva je, po mnogim indikacijama, u svim tim zločinima, i uopšte u događajima u Hrvatskoj, imala ključnu ulogu. Razumljivo, onu sa negativnom konotacijom. Katolički kler u Sloveniji već tradicionalno se predstavlja kao značajna politička snaga i, prema nekim mišljenjima, još je „nacionalniji“ od onog u Hrvatskoj. Dakle, insistiranje na okupljanju na nacionalnoj osnovi i delovanje s nacionalističkih pozicija veoma je izraženo u delovanju katoličke crkve na celom jugoslovenskom prostoru, uz značajnu pomoć i podršku Vatikana.

Nacionalistički orijentisani krugovi u islamskoj zajednici naglašavaju presudnu ulogu islama u formiranju i očuvanju „čistote“ muslimanskog nacionalnog bića. Govore o navodnom neravnopravnom položaju Muslimana i favorizovanju drugih nacionalnih zajednica u Jugoslaviji, te usled toga traže očuvanje „samobitnosti“ muslimanske nacije, pa čak i autonomiju (kao u Sandžaku). Osnovna orijentacija i strategija partije koja uglavnom okuplja Muslimane u Bosni i Hercegovini (SDA) jeste formiranje muslimanske države na tlu Jugoslavije, Balkana i Evrope, što nije teško zaključiti iz svakog istupa njihovog čelnika Alije Izetbegovića.

Srpska pravoslavna crkva kontinuirano širi tezu o „sudbinskom spoju pravoslavlja s onim što Srbina čini Srbinom“, o „potpunom poistovećivanju naroda s pravoslavnom verom“, o pravoslavnoj crkvi kao „nastajalištu srpske nacionalne suštine i jedinim zaštitnikom srpstva“.

Uporna su nastojanja da se rehabilituju pojedinci koji su se istakli kao izdajnici i protivnici ravnopravnosti u narodnooslobodilačkoj borbi i nakon nje. Takav je slučaj sa nedavnom rehabilitacijom po zlu čuvenog kardinala Alojzija Stepinca, koga je rehabilitovao lično predsednik Hrvatske, Franjo Tuđman, što samo potvrđuje tezu da HDZ u Hrvatskoj „verno“ sledi strategiju i politiku tzv. Nezavisne Države Hrvatske iz perioda drugog svetskog rata. To se odnosi i na kardinala Kuharića i katoličku crkvu, budući da je kardinal Kuharić primio plašt Alojzija Stepinca iz ruku Franje Tuđmana. Istovremeno sa takvim postupanjem, insistira se na raznim oblicima laičkog institucionalizovanog okupljanja („bogomoljačke grupe“, „pravoslavna hrišćanska zajednica“, „Marijine legije“, „Hrvatska mladež“ i druge). Kleronacionalistički i ostali klerikalistički krugovi naročito se okreću mladima kao nosiocima „baklje vere“ budućim pokoljenjima. Vešto koriste kriznu situaciju i nedovoljnu brigu društva za mladu generaciju i rešavanje njenih egzistencijalnih problema, „ubacuju se“ u prazan prostor i tako stvaraju pozicije za neposredniji uticaj na oblikovanje svesti i razvoj mladih ljudi. U pojedinim sredinama (Hrvatska, Slovenija, Makedonija, i u pojedinim delovima BiH) i nema potrebe za „ubacivanjem“, jer je legalizovan, poželjan, pa čak se i traži pojačan angažman crkve. Njegovi rezultati su potresni i zdravom razumu ne-

shvatljivi: rat, progon srpskog živilja sa svojih ognjišta u Republici Hrvatskoj, masovna ubistva, zločini i masakri nad nemoćnima, stradanja mladih ljudi, napadi na JNA i njene objekte, ogromna materijalna i ljudska razaranja. Da bi ostvarili što delotvorniji uticaj kleronacionalistički i klerikalistički krugovi organizuju razne kulturno-zabavne manifestacije, grade sportske terene i organizuju sportske susrete, izlete, odlaske u inostranstvo i posete raznim svetilištima. Brižljivo se organizuje i širi verska pouka, a sve je sračunato na to da se vera što snažnije utemelji, da klerikalistička i kleronacionalistička ideologija pusti dublje korene, da joj se osigura izvesnija budućnost. Zbog toga se formiraju i razni pokreti i organizacije (pokreti hrvatske, muslimanske i mađarske omladine) koji okupljaju mlade ljude.

Religioznost, sama po sebi, nije negativna, pa je ne treba osuđivati. Uostalom, stvar je svakog pojedinca da li će i u šta će verovati. Ali, u jugoslovenskom mozaiku naroda i narodnosti treba joj prilaziti krajnje obazrivo, budući da se ta osećanja koriste za podsticanje dezintegrativnih procesa u zemlji.

Verska osećanja se vešto koriste u „homogenizaciji“ sopstvene nacije, a mladi u svemu tome preuzimaju značajnu ulogu. U aktuelnim procesima ona su naročito izražena i zloupotrebljena u poistovećivanju verskog i nacionalnog. Na toj osnovi formirana je i većina političkih stranaka, koje u svojim programima imaju naglašenu „potrebu“ za nacionalnim i verskim okupljanjem svojih članova, ali tu nastaje i jedna protivurečnost. Naime, verske zajednice, naročito u poslednjih nekoliko godina, promovišu versku dogmu „bunta savesti“ (odbijanje prijema i nošenja oružja) i „pacifizam“ svojih vernika (propovedaju uzdržavanje od nasilja i upotrebe oružja), a na drugoj strani svesrdno daju blagoslov svojim vernicima kada odlaze u republičke vojske. Očigledno, u takvom ponašanju se manifestuje idealan spoj verskog i nacionalnog i njihovo poistovećivanje. To znači, takođe, i otvorenu negaciju i rušenje jedinstvenog odbrambenog koncepta zemlje. Tako, na primer, Hrvat ili Slovenac ne može da nosi oružje u JNA, jer je to protivno njegovim verskim uverenjima, ali može u Zboru narodne garde u Hrvatskoj ili u Teritorijalnoj odbrani Slovenije, kao i Musliman u muslimanskoj miliciji (tzv. zelene beretke). Dakle, vera i verska osećanja se zloupot-

trebljavaju, što znatno utiče na kreiranje jugoslovenske krize, uz pomoć stranih faktora i Vatikana. Zabrinjava to što mladi ne reaguju na takve manifestacije crkve, naročito katoličke, već joj se sve više okreću, uz aktivno učešće.

Utvrđeni rezultati istraživanja, dobijeni na reprezentativnom uzorku mladih vojnika u JNA, aprila i oktobra 1990, samo delimično ukazuju na porast uticaja vere na jugoslovenskim prostorima.¹ Istraživanjem u aprilu utvrđeno je da 42 odsto ispitanika u ispitivanom uzorku u JNA dolazi sa formiranim verskim opredeljenjem. Oktobra 1990, u ponovljenom istraživanju, religioznost preferira 40 odsto ispitanika. Indikativno je da je 1980. godine na isto pitanje potvrđan odgovor dalo 12 odsto ispitanika, a sedam godina kasnije (1987) religioznih je bilo 19,2 odsto.

Dakle, za 10 godina povećao se broj onih koji se priklanjaju veri za 30 odsto. To se može pravdati činjenicom da su u prethodnom društvenom periodu verska osećanja prikrivana, te da nije bilo poželjno da se otvoreno eksponiraju. Međutim, činjenica je i to da je društvena kriza značajno uticala na ispoljavanje takve tendencije.

Društvo ne stvara dovoljno prostora za vertikalnu i horizontalnu mobilnost i pokretljivost mladih, a mogućnost za društvenu promociju znatno je uskraćena, te se veći deo mladih, tražeći kompenzaciju, okreće verskim institucijama. Kleronacionalističke snage i ekstremni nacionalisti i separatisti u nekim sredinama znalački koriste takvo raspoloženje i orijentaciju mladih. Osim toga, društvena kriza je „delotvorna“ i u pitanju neophodnosti odbrane zemlje i njenih temeljnih društvenih vrednosti. Takvo stanje je razumljivo kada se ima u vidu završni proces dezintegracije zajedničke države.²

Nakon poznatih događaja u Sloveniji i Hrvatskoj, a i u nekim drugim delovima Jugoslavije, u ponovljenom istraživa-

¹ Videti: Istraživački projekat, *Mišljenja i stavovi mladih vojnika o njihovim prvim utiscima o JNA i nekim aktuelnim kretanjima u našem društvu*, Analiza rezultata istraživanja, VVPS JNA, Beograd, maj – oktobar 1990.

² U odgovoru na delikatno pitanje da li biste branili sve granice Jugoslavije bilo je u „Borbinom“ istraživanju i emocionalnih izliva. Konstruktor mašina iz Maribora (27) rekao je: „Branio bih sve! U vojsci sam položio zakletvu da ću ih braniti“. Učitelj iz Zenice (47): „Branio bih sve, pošto te niko ne pita, nego te samo pozovu“. I pored ovakvih reakcija, anketa „Borbe“ je pokazala da bi 68,6 odsto mladih branilo sve granice Jugoslavije.

Videti: *Da li biste branili sve granice Jugoslavije?*, „Nedeljna Borba“, 27–28. maj 1989, str. 4 i 5.

nju rezultati bi bili znatno drugačiji. Pitanje je da li bi konstruktor mašina iz Maribora bio tako izričit u odgovoru: „Branio bih sve“, posle događaja u Sloveniji i lansiranja arsenala laži iz „fabrike“ Milana Kučana i Jelka Kacina u Ljubljani.

Promenu mišljenja i stavova mladih u vezi s odbranom celine Jugoslavije može da ilustruje navedeno istraživanje na reprezentativnom uzorku mladih vojnika u JNA. Iako su ti podaci za aktuelno stanje zastareli, ipak mogu da pokažu kako se, pod dejstvom krize, i kod mladih postepeno menjaju stavovi u pogledu sistema vrednosti. Na pitanje, postavljeno u aprilu 1990: „U načelu, gde po tvom mišljenju treba služiti vojni rok?“, od ukupnog uzorka ispitanika 63,6 odsto odgovorilo je „svejedno gde u našoj zemlji“, a 17,2 odsto navodi „u svojoj republici“.

Na isto pitanje u ponovljenom istraživanju, u oktobru 1990, distribucija odgovora bila je sledeća: za odgovor „svejedno gde u našoj zemlji“ opredelilo se 53,9, „u svojoj republici“ 29,1, u drugoj republici (najmanje 100 kilometara od mesta stanovanja) 10,7 odsto ispitanika... Prema rezultatima navedenog istraživanja, bilo je potrebno samo šest meseci da procenat mladih koji hoće da služe vojni rok u svojoj republici „poraste“ na gotovo 30 odsto. Od navedenog istraživanja mnogi procesi su intenzivirani. Ubrzan je proces dezintegracije zajedničke države, propagandno-psihološki rat je razvijen do neverovatnih razmera, laži i poluistine postali su osnovno sredstvo komunikacije među ljudima, naročito u Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji, a delom i u Bosni i Hercegovini, „desili“ su nam se oružani konflikti sa obeležjima klasičnog rata, masovni zločini sa neprikrivenim obeležjima genocida nad srpskim narodom u Hrvatskoj, poremećeni međunacionalni odnosi tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, nacionalizam, šovinizam i klerofašizam. To nije ostalo bez uticaja na svest i ponašanje mladih, koje sada opterećuje „kvartet raspoloženja“ (zabrinutost – strah – ravnodušnost – pasivnost). Zabrinutosti i strahu ne odgovaraju samo ravnodušnost i pasivnost, tu su i mnoga druga raspoloženja. Pre svega mržnja, i to prema stvarnom i umišljenom neprijatelju i izvoru vlastite zaplašenosti (mrzimo ono čega se plašimo). Ona je, u stvari, tek pokretač agresije prema drugima, a ponekad i prema sebi. Zaplašenost je samo

terminus medius između osećaja ugroženosti i agresije. Ugroženost proizvodi agresiju, a zaplašenost objašnjava i jednu i drugu pojavu. Agresija koja je rezultat osećaja ugroženosti (vlastite, ili ugroženosti entiteta s kojim se pojedinac poistovećuje) prvobitno je „lutajuća“. Ona ne prepoznaje svoju metu, odnosno nema uređaj za samonavođenje. Mete se ili same otkrivaju, barem se tako čini pojedincu, ili bivaju *pokazane*. Pokazivača, pak, ima mnogo, u međusobnoj su konkurenciji i bore se za što veći broj usmerenih agresija prema izabranim metama. Značajna odlika svih istaknutih obeležja – raspoloženja i odgovarajućih reakcija, jeste njihova socijalizacija. Pojedinačne pojave zaplašenosti, mržnje i agresije u odnosu na društvo i nisu toliko značajne kao kada postanu masovna pojava. A na sceni su upravo masovna zabrinutost i strah, i iz njih izvedene mržnja i agresija.

Radi se, dakle, o masovnoj zabrinutosti, masovnoj zaplašenosti, masovnoj mržnji, masovnom strahu i masovnoj agresiji. Mržnja i agresija se masovno usmeravaju prema jednim te istim metama, a one su, najčešće, takođe određene društvene grupe čiji se pojedinci osećaju i ponašaju kao i ostali, s tim što svoju metu vide u onima „preko puta“...

Moguće je navesti još mnoštvo primera „produktivnosti“ društvene krize i njenog uticaja na stavove i mišljenja mladih u vezi s odbranom zemlje. Dobijeni rezultati i zaključci bili bi približno isti. Društvena kriza i njeni protagonisti, naročito nacionalisti i separatisti, „uporno od omladine kao generacije ljubavi prave generaciju mržnje“, što nije bez uticaja na odbrambenu i bezbednosnu sposobnost zemlje. Takvo stanje znatno otežava uključivanje mladih u odbrambeno osposobljavanje, a u mnogim sredinama ga i sasvim onemogućava.

MESTO I ULOGA MLADIH U ODBRANI ZEMLJE

Aktuelno stanje u društvu, i sve ono što je tome prethodilo, ostavlja duboke tragove u svesti mladih ljudi. Neke od posledica već su uočljive, a veći deo će biti izraženiji tek u vreme „otrežnjenja“. Mladi su, uglavnom, prepušteni sebi ili delovanju stihije, anarhije i ekstremnih nacionalističkih i separatističkih snaga, kojima nije stalo do Jugoslavije. Te

snage često uspevaju da privuku mlade u svoje redove, namenjujući im ulogu „bojovnika“, najčešće nacionalističke i šovinističke ideologije. Usled društvene neorganizovanosti i dezintegracionih procesa, mladi postaju lak plen retrogradnih snaga, koje su procenile da je došlo vreme da se Jugoslavija – „kao veštačka tvorevina“ – dokrajči. Na delu se potvrđuje teza J. Biočića da „kriza neodgodivo zadire u život svakog pojedinca, stavlja ga u privremeno stanje povišene tjeskobe, bola, neizvesnosti, a jačim intenzitetom u stanju je ugroziti i sam život... Temeljni emocionalni prijatelji krize jesu strah, tjeskoba, srdžba, depresija, hipobulija, agitacija, ubilački sindrom – kako prema sebi, tako i prema okolini i slično... Vrlo često se razvija osećaj besperspektivnosti, ne vidi se nikakvog izlaza, čovjek se osjeti bespomoćan kao slijepac u gustoj magli bez zvuka“.³ U takvom psihosocijalnom stanju mladih pojavljuju se „demokratske“ snage, „spremne da pomognu“, i nude gotove recepte za izlazak iz stanja beznada. Nude, pre svega, rešavanje egzistencijalnih problema mladih. Mladi – bez životnog iskustva i ne prepoznajući uvek dovoljno skrivene ciljeve nacionalističkih i separatističkih snaga – žele socijalnu akciju. Kada do toga dođe niti se mnogo bira vođa, niti se mnogo dvoumi oko smera akcije. Otuda često prvoponuđeni vođa ima najviše izgleda, a pseudorešenja izgledaju isto tako dobro kao i neka druga, svrsishodnija. Aktuelno stanje društvenih odnosa i procesa, kao i mišljenje mladih u vezi s tim, upućuju na takvo zaključivanje.⁴ Rezultati takvog odnosa snaga su gotovo zastrašujući: na hiljade izbeglica, poginuli, masakrirani i ranjeni kojima još uvek ne može da se utvrdi tačan broj, neprocenjiva materijalna razaranja i uništavanje kulturnih, verskih i istorijskih spomenika. Navedeni „rezultati“ odnose se samo na Republiku Hrvatsku i njene oružane sastave, u kojima mladi čine znatan broj. Prema nekim mišljenjima i stavovima, oni su i najmilitantniji deo borbenih sastava Hrvatske.

³ Videti: *Zbrka u glavi, strah u srcu*, Istraživački projekat IDN u Beogradu, „Nedeljna Borba“, 23–24. decembar 1989, str. 4.

⁴ „Anomičnost naspram eunomičnosti jeste zajedničko obeležje jugoslovenske omladine. Po tome je ista, tu se najmanje razlikuje. Izrazit i čest uticaj nacionalne i geopolitičke pripadnosti u ovom slučaju ne važi, u anomiji su svi jednaki. Anomičnost je zahvatila gotovo svu omladinu: tri četvrtine mladih je anomično – oko sebe vidi rastur društvenog sistema, institucija, organizacija, a i samo njeno vrednovanje društva i društvenih događaja zahvaćeno je entropijom“. Istraživački projekat IDN u Beogradu: *Kako razmišlja omladina Jugoslavije danas?* Videti: *Zbrka u glavi, strah u srcu*, „Nedeljna Borba“, 23–24. decembar 1989, str. 4, 5 i 6.

Mladi su, naime, prepušteni sebi ili snagama koje nisu naklonjene Jugoslaviji i njenim društvenim vrednostima. Stari sistem društvenih vrednosti je gotovo napušten, a novi još nije konstituisan, što dodatno otežava njihov položaj. Bez primerenog vrednosnog okvira nije moguće adekvatno usmeravanje i vaspitanje mladih. U anarhiji, lutanju i dezorijentaciji njihov veći deo prihvata ideologiju snaga koje u osnovi svojih stremljenja imaju za cilj ostvarenje egoističkih grupnih ili pojedinačnih interesa, oslanjajući se, pre svega, na raspirivanje nacionalne i verske mržnje, i na homogenizaciju na nacionalnoj osnovi. Postepeno, ali sigurno, veći deo mladih potpada pod uticaj takvih ideologija, što se i praktično manifestuje na ulicama, napadima i blokadama vojnih objekata, terorističkim i oružanim akcijama na jedinice JNA i civilno stanovništvo druge nacionalnosti, izlivima nacionalne mržnje, netrpeljivosti i isključivosti, podrškom izvesnih republičkih rukovodstava itd.

U situaciji nestanka savezne države, kada je JNA u oblasti regrutovanja i popune redovnim i rezervnim sastavom, ali i po drugim pitanjima relevantnim za njenu egzistenciju, faktički svedena na Srbiju i Crnu Goru, a u Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji i, delom, u Bosni i Hercegovini doživljava se kao okupatorska vojska, sistem odbrane i društvene samozaštite više ne preferira veći deo mladih. Dakle, predašnji sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite više ne postoji, odnosno to više nije društvena vrednost koju prihvata i usvaja veći deo jugoslovenske populacije. Otuda to nije društvena vrednost ni za mlade, koji su postali zarobljenici politika aktuelnih republičkih rukovodstava na putu secesionizma i neprikrivenog razbijanja savezne države.

Dezintegrativni procesi u Jugoslaviji počeli su znatno pre nego što je došlo do nasilja, krvoprolića i otvorenog rušenja svih društvenih vrednosti zajedničke države: usvajanjem Ustava SFRJ iz 1974. godine, inaugurisanjem republika kao država i konstituisanjem oružanih snaga iz dve komponente – Jugoslovenske narodne armije i Teritorijalne odbrane. S obzirom na iskustva sa maspokom u Hrvatskoj 1972. godine, a zatim i sa separatizmom na Kosovu 1981. godine, moglo se pretpostaviti kako bi taj koncept odbrane funkcionisao u eventualnoj kriznoj situaciji. Jer, celokupan koncept odbrane bio je okrenut spoljnjem agresoru, uz zanemarivanje činjenice

da društveno-politički sistem može biti ozbiljno ugrožen i iznutra.

Ekstremne nacionalističke i separatističke snage uspele su da pridobiju deo mladih, prvo u Sloveniji, stvarajući alternativne pokrete različite provenijencije. Slovenačko rukovodstvo, secesionistički orijentisano, imalo je „razumevanja“ za „nestaške neposlušne mladeži“, a rezultat su bili sve bezobzirniji napadi na osnovne društvene vrednosti Jugoslavije, naročito u sredstvima informisanja. Među njima se izdvajalo negiranje zajedničkog koncepta odbrane, a slovenačkom narodu JNA predstavljana je kao okupatorska vojska, s „naglašenom ambicijom“ da Sloveniju silom zadrži u Jugoslaviji. Metodama propagandno-psihološkog rata slovenačka populacija je sistematski pripremana za otvoreni secesionizam. Za svoje secesionističke pretenzije, kao što su to kasnije učinile Hrvatska, Makedonija i Bosna i Hercegovina, Slovenija je pronasla podršku u izvesnim inostranim krugovima, uz čiju je pomoć došlo do otvorenog razbijanja Jugoslavije. Sve te aktivnosti su naglašeno podržavali mladi Slovenci, koji su JNA doživljavali kao stranu, okupatorsku silu. Prema njoj su se tako i odnosili sve dok i poslednji vojnik JNA nije napustio teritoriju Republike Slovenije. Blokade javnih komunikacija i kasarni, uskraćivanje snabdevanja pripadnika JNA osnovnim životnim potrebama, ubistva pripadnika JNA, pozivanje na dezerterstvo i fizičku likvidaciju oficira JNA predvodili su upravo mladi Slovenije, nestrpljivi da što pre ostvare svoju „samostalnost“. Rezultat je opštepoznat – JNA povukla se iz Slovenije, a time je nestao i zajednički koncept odbrane, jer država Jugoslavija u starim granicama više ne postoji.

U Hrvatskoj, po dolasku na vlast desnih snaga (HDZ), „hrvatska mladež“ (ustaška mladež) aktivno je podržavala sve poteze svojih vrhovnika.⁵ Njihova privrženost ciljevima „Neovisne“ očigledna je od početka oružanog sukoba u Hrvatskoj, a i znatno pre toga ispoljavana je na razne načine. Na to

⁵ Na svetskom saboru hrvatske mladeži u Zagrebu, 2–4. aprila 1991, usvojene su „Dužnosti“ hrvatske mladeži. Dužnost „djelatnika Mladeži HDZ jesu: – svoje sposobnosti i znanje staviti na raspolaganje organizaciji MHDZ, – slati izvještaj o svom radu svaka tri mjeseca poverenstvu MHDZ, – obavezno proučiti Statut i program HDZ-a i o nejasnim pojedinostima konzultirati temeljne i općinske organizacije HDZ-a, – od djelatnika MHDZ očekuje se odlučnost da politički program stranke pretvara u život, što je garancija da će zahtjevi stranke biti temeljito obrazloženi, branjeni i ostvareni“. „Slobodna Dalmacija“, 4. april 1991.

ukazuje i održavanje svetskog sabora hrvatske mladeži u Zagrebu. Rezultat tih aktivnosti bio je masovan i dobrovoljan odziv mladih ljudi u tzv. Zbog narodne garde i MUP Hrvatske na početku sukoba, što je postalo merilo za poistovećenost sa hrvatskom nacijom i pripadnost katoličkoj veri. Međutim, s razvojem sukoba postepeno je nestajalo te dobrovoljnosti, pa je ona zamenjivana bezbednim izbeglištvom u susedne zemlje (Mađarska, Austrija, Nemačka...). Razumljivo, to su mogli činiti samo oni čiji očevi ili rođaci „predstavljaju nešto“ u Hrvatskoj.

Nema sumnje, propaganda je i kod mladih u Hrvatskoj imala odlučujući značaj. Agresivna, strogo usmerena i dozirana, vešto kreirana i plasirana, uz podršku nekih krugova iz inostranstva, propagandna vlast HDZ-a nametnula je mladima ograničen okvir promišljanja i delovanja. Odjednom su Jugoslavija i sve njene vrednosti postale zastrašujuća opasnost za Hrvatsku i sve njene građane. Svemu tome je znatno doprineo, kao i u drugim secesionističkim republikama, zatvoreni (republički) informativni prostor, u kojem su sve informacije strogo cenzurisane.

„Muslimanski sindrom“ zahvatio je i muslimansku omladinu u Bosni i Hercegovini. Homogenizacija i ukalupljivanje u nacionalne okvire svakodnevni su i u drugim delovima Jugoslavije gde žive i rade Muslimani. Prema nekim manifestacijama, mladi Muslimani „dosledno“ kopiraju starije.⁶ Predvođeni SDA (Stranka demokratske akcije) u BiH, Sulejmanom Ugljaninom u Sandžaku i ekstremnim albanskim nacionalistima na Kosovu, mladi Muslimani više ne prihvataju zajednički odbrambeni koncept zemlje. Na različite načine izbegavaju služenje vojnog roka u JNA, a odziv na mobilizaciju veoma je mali u sredinama gde je muslimansko stanovništvo većinsko. U poremećenim međunacionalnim odnosima muslimansko stanovništvo se masovno naoružava, a muslimanske organizacije su obrazovale i svoju miliciju („zelene beretke“).

⁶ Na susretima muslimanske omladine, održanim 24. 25. i 26. maja 1991. u Zagrebu, između ostalih, usvojeni su i sledeći zaključci: „- Zahtijevamo od JNA da u roku od 60 dana uvede ishranu za vojnike - Muslimane, koja je u skladu sa islamskim vjerskim propisima (...), - Pozivamo sve pripadnike muslimanskog naroda (muslimansku omladinu) koja se nalazi na odsluženju vojnog roka da ni u kom slučaju ne upotrijebe oružje i silu protiv nenaoružanih civila bez obzira na nacionalnu, vjersku i stranačku pripadnost“. „Oslobođenje“, 29. maj 1991.

Kuda sve to vodi i kakve posledice mogu nastati pokazuju i događaji u Sarajevu (1. marta 1992), kada su muslimanski fundamentalisti izveli oružani napad na srpske svatove.

Svojim ponašanjem i delovanjem mladi Albanci više od deset godina učestvuju u „kreiranju“ jugoslovenske krize. Svesno ignorisanje radnih i školskih obaveza, uključivanje mladih Albanaca u jedinice ZNG i MUP-a Hrvatske i stalne pretnje da će doći do otvaranja tzv. južnog fronta samo su deo manifestacija koje podržava većina mladih Albanaca. A cilj je jasan: stvoriti „republiku Kosovo“ na tlu Jugoslavije i srušiti Jugoslaviju kao državu na Balkanu.

Navedeni primeri su samo deo problema sa kojima su mladi sada suočeni, opterećeni dnevnim pritiscima i manipulacijama sračunatim na to da se, u što većem broju, svrstaju uz republička rukovodstva i secesionističku politiku koju ona vode (Slovenija, Hrvatska, Makedonija i delom Bosna i Hercegovina). Logično, posle svega, nameće se pitanje kakvo je mesto mladih u odbrani, s obzirom na izražene protivurečnosti, indoktrinaciju i manipulaciju kojima su izloženi. Naime, mladi Slovenije, Hrvatske, Makedonije, a delom i Bosne i Hercegovine svrstani su u svoje republičke armije. Oni tamo zauzimaju istaknuto mesto, a u Hrvatskoj su i u prvim borbenim redovima. S druge strane, mladi Srbije, Crne Gore, dela Bosne i Hercegovine i srpskih krajina, iako izloženi različitim pritiscima (opozicionih partija), ostali su dosledni odbrambenom sistemu zemlje, i u njemu aktivno učestvuju.

Dakle, jedinstveni odbrambeni koncept zemlje više ne postoji, budući da su neke republike formirale sopstvene oružane snage (ili su u fazi formiranja), izuzimajući Srbiju, Crnu Goru i srpske krajine. Preostali deo jedinstvenog odbrambenog sistema (koji funkcioniše u Srbiji, Crnoj Gori i srpskim krajinama) sada više nego ranije računa na aktivno učešće mladih, jer, u suprotnom, ne može pouzdano funkcionisati. Bez njihovog naglašenog učešća sistem odbrane, ili već kako se ubuduće bude zvao, bio bi značajno narušen, statičan, neotporan i neefikasan. Sa mladima, on ostaje osnovni oslonac svih naroda i republika Jugoslavije koji u njoj žele i dalje da žive i da očuvaju, sada već ozbiljno ugroženu slobodu i teritorijalni integritet.